

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 43 Volume: 9 Issue: 43

Nisan 2016 April 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

HADİSLERDE “TUZ”UN YERİ VE YAŞAMSAL DengeDEKİ RolÜ THE IMPORTANCE OF SALT IN HADITHS AND ITS ROLE IN THE BALANCE OF LIFE

Musa ÇETİN*

Öz

Susuz ve tuzsuz bir dünyada, her şeyin tadının kaçtığı gibi, bu durumda insanın rahatsız olmaması da imkânsızdır. Suyun yetersiz alınması, tuzun az veya fazla kullanılması, dengesiz beslenme ve benzeri nedenlerle vücutta fazla yağlar ve toksinler oluşmakta, bu problemler günümüzde diyet uygulamaları ile çözülmeye çalışılmaktadır. Ancak esas yapılması gereken vücudun ihtiyacı olan su ve tuz miktarının yeterli ve dengeli alınmasıdır.

Bu makalede hayatın hemen her kesiminde yer alan ve kullanılan tuzun önemi, sağlığa katkısı ve doğal dengedeki rolü ele alınacaktır. Ayrıca tuzun kutsallaştırılması, dinsel bir boyuta çekilmesi ve yer yer hurafelerle anılması konularına açıklık getirilecek ve onun İslam kültüründeki yeri ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Su, Tuz, Ayet, Hadis, Denge, Sağlık.

Abstract

Other than the highly probable lack of joy in everything, it would be impossible for us humans to not be discomforted in a world without Salt and Water. Intoxication and anointment of human body caused by insufficient take of water and salt is an example of these discomforting circumstances. These problems often unraveled by diet procedures which are also discomforting. But what actually necessary is to take the water and salt that have been needed by the body in an adequate and balanced way.

In this article, the role in natural balance of salt that takes part nearly in every side of life, the importance of it and the contributions to the health that it makes will be evaluated. Also the sanctification, religiousation and partly its superstitionisation will be clarified and its reality in Islamic culture will be put forth.

Keywords: Water, Salt, Verse, Hadith, Balance, Health.

Giriş

“Su hayattır” özdeyişinin yanında “Tuz hayattır” da dense mübalağa edilmiş olmaz. Zira hem üzerinde yaşadığımız Dünya’nın kokuşmaktan kurtulmasında, hem de insan vücudundaki metabolizmal faaliyetlerde, su ve tuzun fonksiyonel işlevinin rolü büyüktür.

Dini kaynaklarda zaman zaman su ve tuzun birlikte zikredilmesi,¹ deniz suyunun tuzla çevreyi temiz hale getirmesi,² tuzun, vücudumuzda ancak su ile işlerlik kazanması³ adeta “su hayattır” özdeyişinin “tuz hayattır” ifadesini de kapsadığını göstermektedir.

Su ve tuz bu işlevini, denizlerde tuz yoğunluğuyla sağlarken insan vücudunda da ozmosla gerçekleştirir. İnsandaki bütün yaşam olaylarını düzenleyen ozmosla vücutta gerçekleşen bu olay, hücre suyu ile hücrenin içinde bulunduğu vücut suyu arasındaki tuz yoğunluğu farkından doğar.⁴ Ozmosla hücre içi ve dışı sirkülasyon devam ederken, oluşan etkileşimle de canlının ihtiyacı olan enerji elde edilir.⁵ Eğer su ve tuzun yaşamı netice veren uyumlu birlikteliği ve dengeli alış-verişi olmasaydı hayattan söz etmek de mümkün olmazdı.

Hem ayetlerde hem de hadislerde su ve tuza yer verilmiş, fonksiyonları üzerinde vurgu yapılmış, böylece hayat, su ve tuz arasındaki koordinasyona dikkat çekilmiştir. Makale konusunun belirlenmesinde hayat, su ve tuz bağlamındaki bu ilginç özellik önemli bir faktör olmuştur.

A. TUZ-İNANÇ İLİŞKİSİ

Tuz üzerine birçok kültürde çeşitli seremoni, inanç, algı ve kabuller vardır. Hristiyanlıkta yeni evlenen çiftlerin tuzla kutsanması, Hz. İsa’nın, havarilerine, “Ey yeryüzünün tuzları” diye hitap etmesi, Tevrat’ta “toprağın tuzu, yaratanın öyküsünü anlatsın” ve “Rabbimin önünde ebedi tuz ahdi” ibareleri; ilahi dinlerde de tuzun önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda Tevrat’taki bazı ibareler, tuza atfedilen kutsallığı açıkça göstermektedir: “Bütün tahıl sunularını sulayacaksınız. Tanrının sizinle yaptığı anlaşmayı simgeleyen tuzu, tahıl sunularından hiç eksik etmeyeceksiniz. Bütün sunulara tuz katacaksınız.”⁶İfadesi

* Yrd. Doç. Dr., Iğdır Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

¹Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrahman, *es-Sünen*, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabiyye, Beyrût, 1987, *Buyu’*, 70.

²Tirmizî, Muhammed b. İsa, *es-Sünen* İstanbul, 1992, *Tahârât*, 51.

³Aydemir, Yücel, *Yaşamın Gizemi Su ve Tuz*, İstanbul, 2004, 63.

⁴Aydemir, *a.g.e.*, 63.

⁵Aydemir, *a.g.e.*, 63-65.

⁶Levililer, 2/13.

bunun bir örneğidir. Yine Tevrat'ta, "tuzun, göklerin tanrısına sunulacak yakmalık sunular arasında zikredilmesi", Yahudi kültüründe tuzun kutsallığını ortaya koymaktadır.⁷ Aynı şekilde Yunanlıların, "tuza karşı günah işleme!"; İranlıların, "tuza ihanet etme!" gibi ifadeleri eski medeniyetlerde de tuz hakkında dini temaların varlığını açıkça göstermektedir.

Tuzun eski toplumlarda büyü ve tılsımlarda kullanıldığı, bazen bereket ve şans getireceğine inanılarak evlerde saklandığı görülmektedir. Yine Yunan, Arap ve Persler'e ait metinlerde kutsal kabul edilen tuzun üzerine yemin edilerek dinsel anlamlar kazandırıldığı bilinmektedir.⁸

Tuz önceki dönemlerde olduğu gibi bugün de yer yer büyü ve tılsımlarda kullanılmakta ve ona bazı olağanüstü vasıflar kazandırılmaya çalışılmaktadır. Anadolu'da da tuzla ilgili inanışların kökeni en azından Hititler'e kadar inmektedir. Ancak, sonraki dönemlerde de ilginç uygulamalara devam edildiği vakidir. Mesela bugün Anadolu'nun farklı bölgelerinde "tuzlama" veya "kırklama" geleneği buna örnek olarak verilebilir. Bu inanca göre, yeni doğmuş çocuklar tuzlu suya batırılarak çıkarılır veya vücutları tuzla ovulur. Bunun amacı; çocukların dürüst yetişmesi,⁹ vücudun kemlik ve kötülüklerden korunması ve daha dayanıklı olarak gelişmesidir.¹⁰ Aslında dini inançlarımızda böyle bir bilgi görülmemektedir. Ancak yeni doğan çocuğun yıkanarak temizlenmesi gerekli bir husustur. Sanırım bu geleneğin arkasında yatan ana tema da yeni doğan çocuğun temizlenmesidir.

B. HADİSLERDE VE AYETLERDE TUZ

Her varlık denge üzere müessesdir. İnsan vücudundaki ve insanın içinde yaşadığı dünyadaki tuz dengesi de bu genel prensibin dışında değildir. Tarihî süreç içinde önemli bir yeri olan tuzun İslam kültüründeki yeri de doğal dengeye ve insan sağlığına katkı sunacak niteliktedir. Allah, Evrendeki kusursuz dengeyi hem Kur'ân vasıtasıyla hem de elçisi Hz. Peygamber'in dilinden bizlere anlatmaktadır. Bu önemli özelliğiyle yaşamın önemli bir parçası olan tuzun İslami kültürdeki yerini şöyle tasnif edebiliriz:

1. Tuz, yaşamın denge unsurudur.
2. Dinde şükür vesilesi bir nimettir.
3. Gıda maddesidir.
4. Koruyucu özellik taşır.
5. Ticari bir metadır.
6. İnsan sağlığı açısından önemlidir.
7. Toplumsal olaylar için örnek olarak kullanılmıştır.
8. Bazı süs eşyalarının oluşumu için zaruridir.

1. Tuz, Hayatın Denge Unsurudur

Her varlığın bir miktar ve hesaba göre yaratıldığını ve bir denge üzere olduğunu ifade eden Kur'ân yine her canlının da sudan yaratıldığını bildirmektedir.¹¹

Su ile başlayan hayat, bugünde su ile devam etmektedir. Zira Dünya'da ve uzayda en çok rastlanan madde sudur, insan vücudunun dörtte üçü de sudan oluşmaktadır. Bu oluşum canlıların yapı taşı olan hücre suyunu kapsadığı gibi hücrenin içinde yüzdüğü vücut suyunu da kapsamaktadır. Hücre suyu ise deniz suyuna eş değerdir, yani tuzlu sudur.

Vücuttaki su, ancak vücuttaki tuz ile etkileşime geçmekte, işlerlik kazanmaktadır. Diğer bir ifade ile su, tuz olmadan vücutta hiçbir metabolizmal aktivite gerçekleştirememekte, nötr kalmaktadır. Vakıa, insandaki yaşamsal faaliyetler hücre içi ve hücre dışı sıvıların etkileşimi ile gerçekleşir. Bu etkileşim ile yaşam devam etmektedir.

Yaşamdaki devamlılığın sağlanması için insanın her gün belirli miktarda kaliteli doğal suya ihtiyacı olduğu gibi aynı kalitede ve yeterlilikte doğal tuza da ihtiyacı vardır. Ayet ve hadislerin;

Su ile tuzu aynı kategoride zikretmesi,¹²

Tuzu, ihtiyaç durumunda engellenmemesi gereken bir zorunluluk olarak görmesi,¹³

Onun gıda yönünü, koruyucu ve antiseptiksel özelliğini nazara vermesi,¹⁴

Bizzat Hz. Peygamber'in (s) tuzu tedavi amaçlı olarak kullandığını bildirmesi,¹⁵

Ayrıca, tuzun denge boyutuna dikkat çektiğini aktarması,¹⁶ İslam'ın, tuza olan zorunlu ihtiyaca dikkat çektiğini açıkça göstermektedir.

⁷ Ezra,6/9.

⁸ Avcı, a.g.e.,21-45; Gölbaş,Alper,*Anadolu Kültür Oluşumunda Tuz'un Rolü*, 51.

⁹ Pillai, K.C. *Light through an Eastern Window*, American Christian Press, s.41 1987.

¹⁰ Avcı, a.g.e.,21-45.

¹¹ Bkz: Yasin, 36/12; Rahman, 55/1-7

¹² Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, Dâru'l-Fikir,1990, *Zekat*, 36;; Dârimî, *Sünen*, *Buyu'*, 70.

¹³ Ebû Dâvud, *Zekât*, 36.

¹⁴ Ebû Dâvud, *Tahârât*, 121.

¹⁵ Azîmâbâdî, Muhammed Şemsulhak, *Avnu'l-Ma'bûd*, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, V, 269-272.

¹⁶ Furkan, 25/53; Tirmizî, *Tahârât*, 51.

Ayet ve hadislerin, tuzun canlılardaki denge yönüne vurgu yapması ilginçtir. Vaka, Dünya'nın deniz-kara dağılımı, su-tuz oranları bu dengenin bir parçasıdır. Özellikle denizlerde ve insan bedeninde bulunan su-tuz oranları arasındaki uyum mükemmeldir. Mesela, deniz suyunda çözülebilen bütün elementlerle, doğal tuzda bulunan elementler arasında uyum olduğu gibi insan vücudundaki miktarları ve oranları arasında da ilgi ve benzerlik bulunmaktadır.

Kur'an, bu denge ve uyumun evrensel boyutunu şöyle açıklar:

"Ve O'dur ki denizi salan. Birisi tatlı ve susuzluğu giderici, diğeri ise tuzlu ve acıdır. İkisinin arasına engel ve aşılamaayan bir sınır koymuştur."¹⁷

Müfessirler bu iki denizin veya iki farklı suyun karışmamasını ilahi kudretin tecellisi olan fiziki bir olgu olarak yorumlamaktadırlar.¹⁸

Ayetten anlaşıldığına göre bu engel önemli bir dengeye, denge ise çeşitli nimet ve menfaatlere neden olmaktadır. Ayetteki "Biri diğesine karışmaz." ibaresi ise, "Bunlar, insanlara karşı sınırlarını aşarak birbirlerini ifsad etmezler."¹⁹, "İnsanları suda boğmazlar."²⁰Ve "Bu denizlerin biri, diğeri aleyhine ileri giderek ona baskın gelmez, ondan üstün olmaz."²¹Gibi manalarla açıklanmaktadır.

Eğer bu iki denizin arasında engel bulunmasaydı bunların birbirlerine kavuşmaları söz konusu olurdu. Bu da istenilen faydayı sağlamazdı.

Kur'an, menfaatlerin kendisine dayandığı hassas dengeyi ve bu dengenin neden olduğu önemli sonuçları ayrıntılı bir şekilde belirtirken, günümüz pozitif bilimleri de bu realiteyi yüzdelik oranlarına varıncaya kadar detaylandırmaktadır.²² Ancak Kur'an'ın, "İnsanların bizzat kendi işledikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu"²³ ayet-i kerimesindeki ikazı dikkate alınmalı ve evrene konulan doğal denge aşındırılmamalıdır.

2. Tuz, Şükür Vesilesi Bir Nimettir

"İki deniz bir olmaz. Bu, çok tatlı, içimi hoş ve kolaydır. Diğeri ise, çok acı ve tuzludur. Bununla birlikte her ikisinden de taze et yersiniz. Giyeceğiniz bir süs çıkartırsınız. Onun lütfundan aramanız ve şükretmeniz için gemilerin onda suyu yarararak yürüdüğünü görürsün."²⁴

Bu ayet-i kerimeden; tuzsuz içme suyu ile tuzlu deniz suyunun farklı özelliklerde ve farklı amaçlar için yaratıldığı anlaşılmaktadır. "Ancak her ikisinden de taze et yersiniz" ifadesi, bu farklı yapıdaki her iki su türünün de menfaate elverişli kılındığına dikkat çekmektedir.

Ayetteki, "çok tatlı, içimi hoş ve kolay olan" sular; karadaki menba, ırmak ve yağmur sularıdır. Bu sular, tuzsuz olduğu için tatlı ve içimi hoştur. Eğer semadan tatlı su yerine acı veya tuzlu su inmiş olsaydı bu suyun içimi hoş olmayacağı gibi, ondan faydalanmak da mümkün olmayabilirdi. Kur'an, ayette yer alan acı ve tuzlu suların deniz suyu olduğunu belirtmekle birlikte, onların pek çok menfaatlerini ifade etmektedir. Ayet-i kerimenin fezlekesi ise, bütün bu nimetler karşısında insanı şükre çağırılmaktadır.

Hz. Peygamber (s)de, "Denizin suyu temiz, ölüsü helaldir." hadisiyle denizlerin suyu, tuzu ve eti ile menfaatli birer nimet olduğunu bildirip şükürü hatırlatmaktadır.²⁵

Zikrettiğimiz bu ve benzeri ayet ve hadisler, nimetleri bir bir saymakta ve insanlara şükretmelerini hatırlatmaktadır. Tuz ile ilgileri çerçevesinde şükür vesilesi olan bu nimetler, kısaca şöyle özetlenebilir:

1: Hem tuzlu ve hem de tatlı sular menfaat kaynağıdır.

2: Her ikisi de, et gibi önemi bir gıda maddesinin doğal ortamıdır.

3: Hem ticari değeri olan hem de takı olarak yararlanılan inci ve mercan ancak tuzlu sularda oluşmaktadır.

4: Ticaret, seyahat, taşımacılık vb. maksatlarla gemilerin suları yarararak ilerleyişi tuzlu sularda daha kolay olmaktadır.

3. Tuz, Gıda Maddesidir

Tuz, insan metabolizmasının sağlıklı işleyişinde yeri olan önemli bir gıda maddesi olarak tarif edilir.²⁶ Denge, oran ve miktar bu işleyişin teminatını oluşturur. İnsanın sağlıklı beslenmesini gerektiren bu dengeli işleyişte su ve tuzun rolü büyüktür. Dikkat edilmesi gereken husus, kaynak suyuna ve doğal tuz kullanımına riayet etmektir.²⁷

¹⁷ Furkan, 25/53.

¹⁸ Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an*, Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, Kâhire, 1964, XIII, 58-59.

¹⁹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Kâhire, 1971, IV, 272.

²⁰ Kurtubî, *el-Câmi*, XIII, 58-59.

²¹ Kurtubî, *a.g.e.*, XIII, 58.

²² Avcı, *a.g.e.*, 2.

²³ Rum, 30/41.

²⁴ Fâtır, 35/12.

²⁵ Tirmizî, *Tahârât*, 51.

²⁶ Ayaz, Aylin, *Tuz Tüketimi ve Sağlık*, Sağlık Bakanlığı Yay.No: 727, Ankara, 2008, 3; Aydemir, *a.g.e.*, 128-129.

²⁷ Aydemir, *a.g.e.*, 28.

Kur'ân farklı özellik ve amaçlarda yaratılan tuzlu ve tatlı suların bahsederek; yukarıda zikredilen ayette geçen "her ikisinden de taze et yersiniz"²⁸ ifadesiyle, bu suların taze besinmaddelerine vesile olduğuna dikkat çekmektedir.²⁹

"Deniz avı ve onu yemek helaldir"³⁰ ayeti ise, insan için temel gıda maddesi olan eti, tuzu ve denizin ihtiva ettiklerini, hatta daha sonra tüketilmek üzere tuzlanarak saklanan deniz ürünlerini de kapsamaktadır.³¹

Hız. Peygamber (s), "Kim, ihtiyacı olana tuz verirse, o tuzun neden olduğu bütün güzellikleri sadaka vermiş gibi olur."³² Buyurarak, tuzun bir temel gıda maddesi olarak önemine dikkat çekmiştir

"Deniz yiyeceği" tabiriyle de anılan tuz, bazı hadis kaynaklarında isnat bakımından zayıf bir rivayette, fakat bu konudaki diğer hadislerin temasıyla çelişmeyen bir ifadeyle "Yemeklerin efendisi", yani en güzel gıda olarak zikredilmektedir.³³

4. Tuz, Koruyucu Özellik Taşır

Hız. Peygamber (s), deniz suyunun temiz ve temizleyici olduğunu, ölüsünün yenilebileceğini ve kendisiyle abdest gibi farz bir ibadetin karşılanabileceğini ifade etmiştir.³⁴ Deniz suyunun "temizleyici" anlamı yanında "güç ve kuvvet" anlamında da yorumlanmıştır. Nitekim hadiste geçen "Nerkebu'l-Bahra" ifadesindeki "bahır" kelimesi tuz olarak izah edilmiştir.³⁵ Çünkü ancak tuzlu sular güçlü taşıma ve koruma özelliğine sahiptir. Hadisteki "Tahûr" kelimesi de hem temiz, hem de temizleyici olarak açıklanmıştır.³⁶ Vakıa onun temizleyiciliği, koruyuculuğuna vesiledir. Deniz suyu, bu temizleyici özelliğini ihtiva ettiği tuzdan almaktadır. Bu yapısıyla deniz suyu kendisini kokuşmaktan koruduğu gibi rüzgârlarla taşınan temiz havasıyla karaları da beslemektedir. İçinde barındırdığı canlıları koruduğu gibi kendi içinde ölenlerinde bir müddet taze ve bozulmadan kalmasına neden olmaktadır.

Tuz, yapısında mikrop barındırmayan hatta mikropları öldüren antiseptiksel özelliğinden dolayı dün olduğu gibi bugünde kurban etlerinin uzun süre muhafazasında ve salamura yoluyla oluşturulan birçok gıdanın uzun süre korunmasında kullanılmaktadır.

Tuz, bu maddi özelliklerinin yanında, teşbih ve temsillerle de çokça kullanılır olmuştur. Fertlerin ve toplumların bozulmaları, yok olup gitmeleri veya ayakta kalmaları onunla ifade edilmiştir.³⁷

5. Ticari Bir Metadır

Tuz için ülkeler veya beldeler arası kervanlar düzölmüş, tarih öncesi devirden itibaren ticari arenada önemli hareketlilik sergilenmiştir.³⁸

MÖ. Çin hükümdarlarının tuza vergi getirmek suretiyle önemli bir gelir elde etmelerine rağmen vergileri yükseltmeleriyle de ekonomik sıkıntıya düştükleri vâkidir.³⁹

Tuz, ülkelerin en önemli ekonomik denge kaynağı olduğu, askerlerin maaşlarının verildiği, adına medeniyetlerin kurulduğu dönemler yaşamıştır.⁴⁰ Daha yakın tarihte İngilizlerin Hindistan'ı işgal etmeleri, Hindistan'daki tuz yataklarına göre şekillenmiştir. Yine Hindistan'ın özgürlüğüne kavuşmasında Gandi'nin yerden aldığı bir avuç tuzla yaptığı gösterilerin büyük rolü olmuştur.⁴¹

Hâsılı tuz tarih öncesinden günümüze dek siyasi ve sosyo-ekonomik arenada daima etkinliğini göstermiş adeta sembolik bir ifade aracı olmuştur.

Konfüçyüs, zaruri ihtiyaç maddesi olan tuzun, ekonomik pazarlık konusu yapılmadan halkın yararına sunulması gerektiğini savunmuş, bundan dolayı da toplumun vicdanında takdir görmüştür.⁴²

Konfüçyüs'ten asırlarca sonra son ilahi din olan İslamiyet'in mümessili Hız. Muhammed(s), insanların zaruri ihtiyacı olan tuzu "engel olunmaması gereken helal"⁴³ olarak ifade etmiştir. Ancak tuz için belli bir emeğin harcanması durumunda halkı aldatmadan ve faiz uygulamadan, makul bir fiyatla satılmasına müsaade etmiştir.⁴⁴

²⁸Fâtır, 35/12.

²⁹ Aydemir, a.g.e., 28.

³⁰

³¹ İbn Kesîr, a.g.e., II, 103.

³² İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen*, Dâru İhyau't-Turâsî'l-Arabî, Kahire, 1975, *Ruhûn*, 16.

³³ İbn Mâce, *E'lîme*, 33.

³⁴ Tirmizî, *Tahârât*, 51.

³⁵ Mubârekfûri, Muhammed b. Abdîrrahim, *Tuhfetü'l-Ahvâzî bi-Şerhi Câmîi't-Tirmizî*, Dâru'l-Fikr, Kâhire, 1964, I, 225.

³⁶ Mubârekfûri, a.g.e. I, 225.

³⁷ Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannaf*, XI, 221.

³⁸ Gölbaş, Alper, *Anadolu Kültür Oluşumunda Tuzun Rolü*, 49.

³⁹ Gölbaş, a.g.e., 51; Avcı, a.g.e., 3.

⁴⁰ Avcı, a.g.e., 4-5.

⁴¹ Avcı, a.g.e., 6-7.

⁴² Avcı, a.g.e., 6.

⁴³ Dârimî, *Buyu'*, 70.

⁴⁴ Müslim, Ebû'l-Huseyin b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmîus-Sahîh*, el-Mektebetü'l-İslamiyye, İstanbul tsz., Menâsik, 80.

Ayrıca ayette, gemilerin“tuzlu suyu yarararak gitmesi”, “ticaret için yolculuğa elverişli olması” şeklinde tefsir edilmiştir.” Onun lütfundan aramanız” ifadesi de “gemilerle ticaret yapmak” olarak açıklanmıştır.

Görüldüğü üzere tuzun kendisi doğrudan ticaret metaı olduğu gibi denizlerdeki yoğunluğuyula ticareti kolaylaştıran dolaylı bir ticaret unsuru olduğunu göstermektedir.

6. Tuz, İnsan Sağlığı Açısından Önemlidir

Tuz, tarih öncesi devirlerden günümüze kadar gıda, tatlandırıcı, koruyucu olarak kullanıldığı gibi⁴⁵ tedavi edici olarak da kullanılmıştır.⁴⁶ Bazı edebi metinlerde geçen,“Duzsepsen köhne yarama. Yaram gülsün, duzun gülsün.” gibi mısralardan da tuzun tedavi amaçlı kullanıldığını anlıyoruz.

Bugün modern tıp, tuzu, bazı hastalıkların tedavisinde kullanmaktadır.⁴⁷ Fakat tuzun, sağlığa asıl katkısı ekolojik dengedeki rolünde ve insan vücudundaki metabolizmal faaliyetlere katkısındadır. Suyun,insan bedeninde ancak tuz ile işlerlik kazanıp vücudun enerji ihtiyacını karşılaması, onun vücut için hayati önem taşıdığını gösteren bir realitedir.Bu bakımdan,tuzla ilgili dini veriler, genel sağlık kuralları çerçevesinde ele alınmalıdır.

Tuz ile insan sağlığı arasındaki ilişkiyi daha iyi anlayabilmek için, insan vücudunun ihtiyaç duyduğu tuz miktarını bilmek gerekir. Bu bağlamda ilgili bilimsel verilere baktığımızda insan vücudunda ortalama 250 gram tuz bulunduğu,⁴⁸bu oranın muhafaza edilmesi için günlük ortalama 3-4 gram tuza ihtiyaç olduğu görülmektedir.⁴⁹ Vücut, bu ihtiyacını yeterli miktarda almadığı veya aşırı dozajda aldığı takdirde bazı metabolizmal dengesizlikler kendini göstermektedir.⁵⁰

Bu veriler çerçevesinde denilebilir ki, tuzun, sağlığa katkısı, yeterli miktarda alınıp vücut dengesinin sağlanması suretiyle gerçekleşmektedir. Bu duruma mutabık olarak,hem ayetlerde hem de hadislerde tuz dengesel yönüne vurgu yapılmıştır. Bununla birlikte Hz. Peygamber (s), tuzu tedavi amaçlı kullanmış ve kullanımına da örnek olmuştur. Elini akrep soktuğunda, suyu tuz ile karıştırıp eriterek,tuzlu su ile akrebin soktuğu kısma tedavi uygulamıştır.⁵¹

Bugün alternatif tıbbın su ve tuz karışımı “sole tuz kürü” ile egzama, sedef, ayaklardaki mantar, siğil, böcek ısırılmaları gibi birçok hastalığın tedavisinde⁵²kullandığı bu metodun, Hz. Peygamber’in (s), bin dört yüz yıl önceki uygulamalarıyla benzerlik göstermesi genel sağlık prensipleri açısından büyük önem taşımaktadır.

Tuz, yapısında mikrop barındırmayan antiseptiksel özelliğinden dolayı daima gıda maddelerinin korunmasında kullanıldığı gibi bayanların hayız ve nifas gibi özel durumlarında da dezenfektan amaçlı kullanılmış ve onun antiseptiksel özelliğinden yararlanılmıştır.⁵³

7. Tuz Toplumsal Olaylar İçin Örnek Olarak Kullanılmıştır

Hz. Muhammet (s) “Ashabımın insanlar içindeki misali yemek içindeki tuz gibidir.”⁵⁴Hadisleriyle ashabını yemek içindeki tuza benzetmiştir. O (s)’nun buna benzer teşbihleri çokça bulunmaktadır. Mesela “Ashabım yıldızlar gibidir” teşbihi de bunlardan biridir.⁵⁵ Hz. Peygamberin ashabi ile ilgili yaptığı teşbihlerin her birinin benzer ve farklı yönleri vardır. Ashabını yıldızlara benzetmesi onların kıymetini, yüceliğini ve hidayet taşıyıcısı olduklarını gösterirken tuza benzetmesi de az olmalarına rağmen denge unsuru oluşlarını, koruyucu ve ıslah edici yönlerini göstermektedir.⁵⁶

Hadislerde tuzun misal olarak getirilmesi, sahabenin az olmasına rağmen yemek içindeki tuzun tatlandırıcı ve koruyucu özelliklerine benzer bir fonksiyonu sosyal hayat içinde icra etmiş olmalarındandır, diyebiliriz.

Bu hadisteki teşbihi daha iyi anlayabilmemiz için önce tuzun yemek içindeki durumuna bakalım: O da özet olarak tat, lezzet ve korumadır.

Tuzun muhtevasındaki mineral ve bileşimlerin besleyici, tatlandırıcı ve antiseptiksel özellikleri vücudun sağlığını ve dengesini korur.

Tuzun yapısı farklı bileşimlerden oluşmakta, doğadaki ve insan vücudundaki elementlerle uyumlu çalışmaktadır. Yapısındaki koruyucu ve tatlandırıcı özelliğini dâhil olduğu yemeğin içinde eriyip onunla

⁴⁵ Avcı, a.g.e.,2.

⁴⁶ Avcı, a.g.e.,3.

⁴⁷ Avcı, a.g.e.,2; Aydemir, a.g.e., 156-206.

⁴⁸ Gölbaş, a.g.e.,48.

⁴⁹ Ayaz, a.g.e.,10.

⁵⁰ Ayaz, a.g.e.,6.

⁵¹ Azimâbâdi, *Avnu'l-Mabûd*, V, 269-272.

⁵² Bkz; Aydemir, a.g.e.,177-210.

⁵³ Dârimî, *es-Sünen*, *Tahârât*, 115.

⁵⁴ Abdurrezzâk, *el-Musannaf*, XI, 221.

⁵⁵ Bkz: Feyzu'l- Kadîr, IV,760. Ayrıca bkz., Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe*, 51; Ahmed bin Hambel, *Müsned*, IV,289.

⁵⁶ Aynı, Bedruddîn Ebu Muhammed Mahmûd İbn Ahmed, *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrut,1348, VIII, 266;İbn Hacer, *el-Askalâni, Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-Mârife, Beyrut, 1379, VII, 499.

özdeşleşmek suretiyle gösterir. Adeta az miktardaki tuz yemeğin bütünü etkiler, lezzetlendirir ve korur. Aynen bunun gibi sahabeler de diğer insan toplulukları yanında yemek içindeki tuz misali azdır. Fakat büyük toplumları belki bütün bir insanlığı etkileyebilecek psikolojik derinliğe ve ahlaki yüksekliğe sahiptirler. Bu karakteristik yapılarıyla sahabiler, medeni toplumlara örnek olmuşlar, Hz. Peygamber(s)'den aldıkları insanî değerleri büyük toplumlarla paylaşarak sosyal hayatın denge unsuru haline gelmişlerdir.

Tuzun muhtevasındaki unsurlar gibi sahabeler de güven, doğruluk, adalet gibi önemli değerleri taşıyorlardı. Bu değerleri hayatları boyunca ulaşılabildikleri bütün insanlarla paylaştılar. Bu işi kendilerine görev addettiler. O dönemin kısıtlı imkânları belki imkânsızlıkları içerisinde dünyanın dört bir yanına dağıldılar, insanlığa tat katıp, hayatı lezzetlendirdiler. Böylece sosyal denge unsuru oldular. Hz. Peygamber (s)'in teşbihlerindeki tuz gibi insanlığı korudular. Onlara adeta gıda oldular. Gittikleri yerlere güven taşıdılar. Şefkat, merhamet, yardımseverlik gibi ahlaki değerleri öne çıkardılar. İnanmayan insanlara bile adaletle muamele edip onlara yemek içindeki tuz misali hayat iksiri ve denge unsuru oldular.

H.z. Peygamber (s)'in, sahabeleri, yemek içindeki tuza benzetmesi, o dönem insanının da günümüz insanının da kolayca anlayabileceği güzel bir teşbih olmuştur.

H.z. Peygamber (s), Medine halkına kötülük yapmaya çalışanların datuzun suda eridiği gibi yok olup gideceğini ayrı bir tuz teşbihiyle beyan etmiştir. Şöyle ki: "Medinelileri aldatıp onlara hileli yollarla kötülük yapmaya çalışan her kim olursa olsun tuzun suda eriyip yok olduğu gibi eriyip yok olur."⁵⁷

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber (s) bir tuz misaliyle siyasi ve sosyal olayları birçok bilimsel prensibi kapsayacak şekilde ve herkesin kolayca anlayabileceği bir dilde ifade etmiştir.

H.z. Peygamber(s)'in iyilikleri teşvik, kötülüklerden sakındırıcı mahiyetteki bu ve benzeri hadisleri, bugün bütün insan topluluklarının huzur ve barışı için yemek içindeki tuz gibidir, diyebiliriz.

8. Tuz Bazı Süs Eşyalarının Oluşumu İçin Zaruridir

"İki deniz aynı olmaz. Şu tatlıdır, susuzluğu giderir, içimi kolaydır; şu ise tuzludur, acıdır. Bununla beraber her birinden taze et yersiniz ve takınacağınız süs eşyası çıkarırsınız, o denizlerin her ikisinden de inci ve mercan çıkar"⁵⁸

Yukarıda mealini verdiğimiz ayette, "giyeceğiniz süs eşyası çıkarırsınız." buyrulmakta, aynı muhtevayı taşıyan başka bir ayette ise, "Bu iki denizden de inci ve mercan çıkar. Öyleyse Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlıyorsunuz"⁵⁹ ifadesi yer almaktadır. Her iki ayette de Allah'ın nimetlerini, özellikle inci ve mercan gibi insanın estetik zevkine hitap eden süs eşyalarını nazara verip onlardan istifadeye teşvik eder. Bu süs eşyalarının daha çok ticari yönü erkekleri ilgilendirirken "ziynet" yönü de kadınların cazibe noktasını oluşturmaktadır.

İbn Abbas süs eşyalarından bahseden ayeti şöyle tefsir eder: "Bunlar göğün ve yerin denizleridir. Göğün suyu, denizin sedefine düşecek olursa, o inci olarak meydana gelir ve böylece -"minküllin" ifadesi gereğince- her ikisinden de inci çıkmış olur," demiştir. Buna göre tatlı ve tuzlu su, birbiriyle kavuşur, tatlı su, tuzlu suya bir nevi aşığı gibi olur. İnci bu aşılama neticesinden ortaya çıkar.⁶⁰

Sonuç

Tuz, sofralarımızda, mutfaklarımızda hem gıda hem de tat veren bir katkı ve koruma maddesine verilen addır. Bir çok minerali ihtiva eden doğal tuz, doğada ve insan vücudunda önemli yeri olan temel gıda maddelerinden biridir.⁶¹

Bugün gelişen teknoloji ve değişen dünya şartlarında tuz, birçok alanda kullanılmakta, özellikle kimya sektörü yanında turizm, sanat bilimleri ve müzecilik gibi alanlarda da aktif rol almaktadır.

Bazı ilim çevreleri tarifini yaptığımız tuzun gerekli faydayı sağlayabilmesi için sodyum klorür başta olmak üzere onlarca elementi ihtiva eden doğal kristal tuzun ve doğal kaynak suyunun kullanılmasına dikkat çekmektedir.⁶² Çünkü tuzun yapısında her ne kadar %96 NaCl bulursa da geri kalan mineraller vücut için hayati önem taşımaktadır. Bu sebeple tuz deyince vücudun bu önemli ihtiyacını karşılayan, vücutta denge unsuru olan ve doğadaki birçok minerali içeren doğal tuz akla gelmektedir. ⁶³ Tabii ki bu mineraller çevre kirliliğine rağmen doğadaki temsil edildikleri miktar ve oranda deniz tuzunda ve milyonlarca yıl evvel güneş enerjisiyle kuruyan eski denizlerin bulunduğu bölgelerde mevcuttur.⁶⁴ Zira deniz suyu Dünya'da bulunan ve su ile çözülebilen bütün elementleri ihtiva eder. Doğa ile tuz arasındaki

⁵⁷Buhârî, Fedâil, 7.

⁵⁸ Rahmân, 55/18-22.

⁵⁹ Rahmân, 55/21-23.

⁶⁰ Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul, 1960, VII, 373.

⁶¹ Ayaz, a.g.e.,3; Gölbaş, a.g.e., 45; <http://www.diyadinnet.com/yararlibilgiler-878&bilgi=tuz>

⁶²<http://www.diyadinnet.com/yararlibilgiler-1183&bilgi=tuz>; Aydemir, a.g.e.,6.

⁶³ Aydemir, a.g.e.,129, 141.

⁶⁴ <http://www.diyadinnet.com/yararlibilgiler-1183&bilgi=tuz>; Aydemir, a.g.e.,141.

ilgi vücudumuzla tuz arasında da bulunmaktadır. Doğal tuzun içerdiği elementlerle bedenimizin elementlerinin tıpa tıp aynı olması bunu göstermektedir.⁶⁵

Tarihi süreç içinde tuz bir besin kaynağı olarak önemini hiç yitirmemiştir.⁶⁶ Bugün kullanım alanı gıda sektöründen sanayiye, temizlik sektöründen kimya sanayiine kadar on binin üzerinde farklı sektörde kullanım imkanı bulmuştur.⁶⁷ Bugünkü kadar olmasa da tarihte tuz; gıda, tatlandırıcı, koruyucu ve ilaç olarak kullanılmıştır.⁶⁸ Eski Hint ve Çin tıbbında tuz; ağrı kesici, kusturucu, dezenfektan ve benzeri özellikleri ile biliniyordu.⁶⁹ Japonlar, yemeklerinde sadece tuzlu sularda yetişen yosunlar kullanarak guatra karşı tedbir almışlardır.⁷⁰ Sıcak bölgelerde bayanlar belli vakitlerin arkasındaki temizlenmeleri sırasında tuzun koruyucu, nahoş kokuları giderici ve antibiyotiksel özelliklerinden yararlanmışlardır.⁷¹ Ayrıca tuzun mide için iyi olduğunu ve kan kaybından kaynaklanan bayıllara iyi geldiğini tecrübi olarak tespit etmişlerdir.⁷²

Görüldüğü gibi tuz hayatı önem taşıyan maddelerden biridir. Onun bu önemi tuz ile ilgili günümüz araştırmalarında olduğu gibi ayet ve hadislerde de vurgulanmakta, özellikle su ile olan ilişkisi sağlıklı bir yaşam adına ayrı bir önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- el-ASKALÂNÎ, İbn Hâcer (h.852). *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-Mârifet, Beyrut, 1379.
- ATTRIDGE, Edl Harordl*The Harper Collins Study Bible, Tully Revised and up dated*, Harper One Publishing, 1989.
- AVCI, Sedat, Ekonomik Coğrafya Açısından Önemli Bir Maden Tuz, *Coğrafya Dergisi*, S. 11, s. 45-52, İstanbul, 2013.
- AYAZ, Aylin, *Tuz Tüketimi ve Sağlık*, Sağlık Bakanlığı Yay.No: 727, Ankara, 2008.
- AYDEMİR, Yücel, *Yaşamın Gizemi Su ve Tuz*, Yaşamın Gizemi Yay., İstanbul, 2004.
- el-AYNÎ, Bedruddin Ebu Muhammed Mahmûd İbn Ahmed (h.855). *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1348.
- AZİMÂBÂDÎ, Muhammed Şemsulhak, *Avnu'l-Ma'bûd*, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1990
- BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmâil (h.256). *el-Câmiu's-Sahîh*, er-Risâletü'l-İslâmiyye, Dımeşk, 2011.
- DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrrahman (h.255). *Sünen*, Dâru'l-Kitabü'l-Arabiyye, Beyrut, 1987.
- EBU DÂVÛD, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî (h.275). *Sünen*, Dâru'l-Fikr, 1990.
- ELMALILL, Muhammed Hamdi Yazır (m.1942). *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyatı İstanbul, 1982.
- GÖLBAŞ, Alper, Anadolu Kültür Oluşumunda Tuz'un Rolü, *Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt: 1, S. 1, s.48-55. Batman, 2012.
- HENDEL, Barbara, *Yaşamın Kaynağı Su ve Tuz*, (Ed. Dilek Kökter). İstanbul, 2013.
- İBN KESİR, Ebu'l-Fidâ İsmail (h.774). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Daru'l-Fikr, Kahire, 1971.
- İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed İbn Yezîd el-Kazvîni (h.275). *es-Sünen*, Dâru İhyau't-Turâsi'l-Arabî, 1975.
- İNCİL, The New Testament The New King James Version, Yeni Yaşam yay, 1996, İstanbul.
- el-KURTUBÎ, Muhammed b. Ahmed (h.671). *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an*, Dâru'l-Kütübî'l-Misriyye, Kahire, 1964.
- MUBAREKFÛRÎ, Muhammed b. Abdîrrahim (h.1353). *Tuhfetu'l-Ahvazî bi-Şerhi Câmi'i't-Tirmizî*, Dâru'l-Fikr, Kâhire, 1964.
- es-SAN'ÂNÎ, Abdurrezzâk b. Hemmâm (h.211). *el-Musannaf*, Beyrut, el-Mektebu'l-İslamiyye.
- el-MÛNÂVÎ, Muhammed Abdurrauf (h.1031). *Feyzu'l-Kadir Şerhu'l-Câmi'î'l-Sağîr*, Dâru'l-Fikr ts.
- MÛSLİM, Ebu'l-Huseyin b. Haccâc el-Kuşeyrî (h.261). *el-Câmi'u's-Sahîh*, el-Mektebetü'l-İslamiyye, İstanbul, tsz.
- PİLLAÎ, K.C., *Light Through an Eastem Window*, American Christian Press, 1987.
- SEYYİD, Kutub (h.1966). *fî Zilâli'l-Kurân*, Dâruş-Şurûk, Beyrut, 1412.
- et-TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa (h.279). *es-Sünen*, İstanbul, 1992.

⁶⁵ Aydemir, a.g.e., 129, 149.

⁶⁶ <http://www.diyadinnet.com/yararlibilgiler-1183&bilgi=tuz>; Aydemir, a.g.e., 149.

⁶⁷ Avci, a.g.e., 12.

⁶⁸ Gölbaş, a.g.e., 47, 48

⁶⁹ Avci, a.g.e., 12.

⁷⁰ Avci, a.g.e., 12.

⁷¹ Ebu Dâvûd, Tahârât, 121, Dârimî, Buyu', 70.

⁷² Avci, a.g.e., 12.